

ЕКОЛОГІЧНЕ РАЙОНУВАННЯ ДЛЯ ЦІЛЕЙ ПЛАНУВАННЯ ТЕРИТОРІЙ: ЗАДАЧІ І ПРОБЛЕМИ

Стаття присвячена зв'язкам між науковим потенціалом екологічного районування та завданнями екологічного районування. Запропоновано в якості тимчасової одиниці екологічного районування застосовувати інформаційну базу попереднього варіанту адміністративного устрою України

Ключові слова: екологічне районування, планування територій, операційні територіальні одиниці.

The article is devoted to the relationship between the scientific potential of ecological zoning and the tasks of ecological zoning. It is proposed to use the information base of the previous version of the administrative structure of Ukraine as a temporary unit of ecological zoning

Key words: ecological zoning, territory planning, operational territorial units.

Постановка проблеми і її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Районування в сучасному житті виконує дві важливі мети, а саме: а) носить пізнавальний характер, який дозволяє уявити об'єкт вивчення в поєднанні та взаємодії його відносно однорідних частин; б) формує нові інформаційну базу, яка є підґрунтям для прийняття управлінських рішень [5]. Таким чином, пізнавальні та наукові результати районування можуть і використовуються в планувальних задачах, серед яких визначають наступні [8]: формалізуються концептуальні ідеї напрямків використання території; формуються та затверджуються плани та напрямки використання просторових ресурсів; відбувається корекція і зміна планів. Таким чином, в основі розробки схем планування територій покладено характер використання територій, що є з однією ознак природокористування. Відповідно, схеми планування мають передбачати характер природокористування та особливості екологічної ситуації в регіоні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане розв'язання даної проблеми. Методологічна база, процедури, апарат та інструментарій районування знайшов найбільш глибоку розробку та впровадження серед представників географічної науки. Скоріше всього, це пов'язане з тривалим досвідом і результатами, пов'язаними з застосуванням цього апарату (власне районування) в класичних об'єктах географічних досліджень (природі, населенні та господарстві). Широку популярність набрало застосування математичний і статистичних методів районування в період кількісної революції в екології та географії, яка розпочалася в 1950-1960 роки. Однією з фундаментальних праць того періоду, яка суттєво вплинула на формування методології районування

стала праця професора Брістольського університету (Велика Британія) Пітера Хагетта [11]. Серед вітчизняних вчених питання та інструментарій процедур районування представлені в роботах Шаблія О.І. [9], Дудника І.М. [2], Мезенцевої Н.І., Мезенцева К.В. [5]. Методологічні основи, принципові схеми і підходи до екологічного районування обґрунтовані в роботі Гродзинського М.Д. [1], який запропонував ієрархічні таксони екологічного районування, в основі якого покладено ландшафтні структури. Власне методологію та процедури екологічного районування обласних регіонів розроблено в роботах Литовченко І.В. [3] (Полтавська область) та Янковської Л.В. [10] (Тернопільська область).

Формування цілей статті. Метою роботи є обґрунтування потенціалу екологічного районування для цілей територіального планування. Завданнями дослідження стали: проаналізувати зв'язок планувальних завдань та екологічного районування; проаналізувати поглядів на екологічне районування, прийомів його використання; визначити проблемні та дискусійні аспекти його практичного застосування.

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Досвід екологічного районування свідчить про наявність суттєвої методологічної проблеми, яка полягає в делімітації одиниць ієрархії районування. З одного боку, прояв екологічних проблем має, переважно, континуальний просторовий вимір. З іншого – методики обліку більшості видів впливів на навколишнє середовище зорієнтовані на роботу з точковими джерелами, а збір і накопичення екологічної інформації відбувається в штучних дискретних територіальних одиницях адміністративного устрою країни.

Важливою інформаційною основою районування є вибір елементарних територіальних одиниць – носіїв інформації. Закономірності розвитку географічної оболонки значною мірою детермінують переважний просторовий характер використання біологічних та ґрунтових ресурсів, формуючи зональні ознаки прояву типових екологічних проблем. Таким чином, домінуючим прийомом делімітації території в основі яких будуть природні властивості та диференціація географічної оболонки, основою для яких стане ландшафтний поділ території.

В той же час, управлінські принципи в основі своїй мають адміністративно-територіальний поділ території, де адміністративні одиниці країни є територіями, на яких здійснюється управління, в основі якого покладено планування території. Значно мірою, природні та адміністративні межі не співпадають, що ставить питання про інші підходи до вибору операційних територіальних одиниць (ОТО) районування.

Враховуючи особливості останнього реформування адміністративного устрою України, вважаємо, що тимчасово, до повноцінного формування інформаційної статистичної бази територіальних громад, в якості операційних територіальних одиниць

доцільно використовувати адміністративні одиниці обласного підпорядкування попереднього адміністративно-територіального устрою, а саме, міста обласного підпорядкування та райони. Цей підхід має кілька переваг. По-перше, на сьогодні в громадах не сформовано повноцінної статистичної і моніторингової служби, яка б за базами даних хоча б наблизилася до відповідних інформаційних ресурсів в розрізі районів. По-друге, укрупнені нові райони, яких стало на порядок менше, як носії екологічної інформації не дозволяють в достатній мірі виявити особливості просторової диференціації за рахунок високого узагальнення. Так, якщо з точки зору процедури районування, операційними територіальними одиницями в Івано-Франківській області були 14 районів та 6 міст обласного підпорядкування (загально - 20), то зараз таких одиниць – 6. В просторових аспектах це виглядає таким чином, якщо раніше на одну ОТО приходилося (в середньому) по 5% території та населення області відповідно (або 696 кв.км та 67 тисяч осіб), то зараз приблизно біля 17% площі та населення (або 2,278 тисячі кв.км та 220 тисяч осіб). Зрозуміло, що використання інформації 6-ти сучасних адміністративних районів як ОТО не дозволить використовувати таке районування як інформаційну базу для планування територій. Тим більше, для Івано-Франківської області з її складною природною диференціацією, і як наслідок, різноманіттям екологічних проблем.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Завдання планування територій тісно пов'язані з характером сучасного і перспективного природокористування. Територіальні особливості формують специфічні мозаїки з екологічних проблем в системі взаємодії «природа-населення-господарство». Сучасний досвід просторових екологічних досліджень демонструє високий потенціал екологічного районування як інформаційного підґрунтя розробки регіональних планів та схем територіального планування. Важливою методологічною і прикладною проблемою екологічного районування є застосування операційних територіальних одиниць як носіїв інформації. Власне, основою для такої наукової та прикладної проблеми є дуальність властивостей існуючої екологічної інформації та характеру прояву значної частини екологічних процесів та явищ

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гродзинський М.Д. Основи ландшафтної екології: Підручник. - К.: Либідь, 1993. - 224 с.
2. Дудник І.М. Суспільно-екологічне районування території (географічний підхід): Монографія / І. М. Дудник, І. В. Литовченко ; Нац. аграр. ун-т. - К. : ІМБ НАУ, 2011. - 189 с.
3. Литовченко І.В. Суспільно-екологічне районування Полтавської області: дис... канд. геогр. наук: 11.00.02; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. - К., 2008. - 253 с.

4. Мальчикова, Д.С. Методичні підходи до аналізу специфіки регіонального природокористування у геопланувальному аналізі території. Економічна та соціальна географія, (3), 2015 – С. 33-40.
5. Мезенцева Н.І., Мезенцев К.В. Суспільно-географічне районування України. – К.: ВПЦ „Київський ун-тет”, 2000. –189 с.
6. Міщенко, Л. В. Геоекологічне районування Карпатського регіону і Поділля: теоретичне обґрунтування та практичне використання / Л. В. Міщенко // Український географічний журнал. – Київ, 2009. – № 4. – С. 40-46.
7. Пилипенко І.О. Методи та методики суспільно-географічних досліджень: Навчальний посібник. / І. О. Пилипенко, Д. С. Мальчикова. – Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2009. – 156 с.
8. Топчієв, О. Г. Планування територій : навч. посібник / О. Г. Топчієв, Д. С. Мальчикова. – Херсон : Грінь Д.С., 2014. – 268 с.
9. Шаблій О.І. Математичні методи в економічній географії / О. І. Шаблій. – Львів : Вища школа, 1984. – 136 с.
10. Янковська Л.В. Еколого-географічне районування обласного регіону (на матеріалах Тернопільської області): Автореф. дис. ... канд. геогр. наук: 11.00.11 / Чернівецький національний університет імені Ю.Федьковича. - Чернівці, 2004. - 20 с.
11. Peter Haggett: Locational Analysis in Human Geography. London: Edward Arnold, 1965. 339 pp.

Науковий керівник доктор географічних наук, професор Пилипенко І.О.